

De vrijheid van taalonderwijs in het geding

Auteur: René Berends

“Geen beroepsgroep heeft zo weinig zeggenschap over wat er met het eigen beroep gebeurt, als het onderwijs” (Labaree, 2003). Zo bieden uitgevers leraren soms tien bladzijden handleidingstekst om leerlingen één lettertje aan te leren en hun software engineers pleiten voor digiregie, daar waar computers de planning van onderwijs over kunnen nemen. Ouders komen op school verhaal halen over de spellingfouten van hun kind, en ib’ers bieden coaching aan als de uitslagen op de DMT zorgen baren. Taalcoördinatoren horen van hun opleiders over een nieuwe woordenschatdidactiek, waarna onderwijsadviseurs ingehuurd worden om daarover een training te verzorgen. Schoolbesturen stellen targets en willen 60% A/B-scores op begrijpend lezen; directeuren moeten daarna aan de slag met actieplannen. In komkommertijd schrijven journalisten

zorgelijke berichten over de staat van het taalonderwijs en vragen politici zich voor de camera’s af of leraren nog kunnen spellen. Wetenschappers publiceren over ‘bewezen effectieve’ taalaanpakken, waarna leerplanontwikkelaars met die inzichten ijverig gaan doen waartoe zij op aarde zijn. Het bedrijfsleven stelt dat schoolverlaters geen sollicitatiebrieven meer kunnen schrijven, en de Inspectie eist dat de opbrengsten in het taalonderwijs valide en betrouwbaar gemeten worden (waarna een hele toetsindustrie klaar staat om daarvoor de benodigde materialen aan te leveren). De minister wenst een top vijfpositie voor het taalonderwijs in de PISA- en PIRLS-staatjes; de minister-president wil af van de zesjescultuur... Leraren lijken uitvoerders van andermans agenda’s, doorgeefluiken van wat er vanaf de zijlijn geroepen wordt.

Toch kent ons land feitelijk een grote mate van onderwijsvrijheid. Zo zijn de kerndoelen en referentieniveaus van het taalonderwijs in algemene termen geformuleerd en verplicht de wet leraren niet tot het gebruik van taalmethodes of tot het volgen van een bepaalde didactiek. De Onderwijsinspectie vraagt slechts om een beredeneerd aanbod.

Maar de vrijheid die er is, wordt niet zo ervaren. En daar ligt een probleem. De ruimte die er feitelijk is om taalonderwijs naar eigen inzichten te geven, wordt door veel leraren niet gebruikt. De methode moet immers uit, de taken moeten af, de toetsen moeten afgenomen worden en er moet voldaan worden aan wat er vanaf de zijlijn door meepraters geroepen wordt.

Dat leraren deze vrijheid van handelen niet ervaren, komt doordat de ruimte geconfisqueerd is door de meepraters aan de zijlijn. De publieke opinie, de behartigers van commerciële belangen en vertegenwoordigers van ideeën en materialen zorgen voor een druk die zo groot is, dat onzekerheid leraren in de greep gekregen heeft. Daardoor zijn ze de regie in de eigen klas en over het eigen (taal-) onderwijs kwijtgeraakt.

Maar naast de externe druk is er een tweede reden waarom leraren de ruimte die er is, niet pakken. En dat laat zien waarom deze column, ondanks de kritiek op de meepraters aan de zijlijn, toch ook geen ode aan de leraar is. Geef leraren de kans om over de externe druk op hun werk hun mening te verkondigen, en er barst een storm van commentaar los. Maar feit is wel dat zichzelf de sleutel in handen hebben om zich uit de ketenen te bevrijden. Of het nu frustratie of desillusie is, een gebrek aan kennis en kundigheid of een gebrekkig zelfvertrouwen, de vraag is waarom leraren zichzelf niet emanciperen.

Die emancipatie is van belang. In het onderwijs geldt de noodzaak voor leraren niet alleen volgend te zijn, niet alleen uit te voeren wat anderen bedacht hebben. Met het taalonderwijs als voorbeeld, gaat het namelijk niet over de creativiteit van de taalmethode, niet over de inzet van bewezen effectieve 'what works'-aanpakken in het taalonderwijs, maar om kinderen te laten stralen. En daarvoor zijn niet zo zeer die generieke ideeën, aanpakken en materialen nodig, maar de creativiteit van de leraar om in zijn onderwijs af te stemmen op de leerlingen. Hij kent immers de voorkeuren en interesses van zijn kinderen en de omstandigheden van het moment en die vragen telkens weer om aanpassingen. Om de leraar weer in charge te krijgen, moet hij zijn vrijheid herontdekken en dat vraagt om een emancipatoir proces. Zelfbewust moet hij kiezen voor een andere rol, voor lerarenregie. Hij dient geen doorgeefluik te zijn, maar een vertaler. Alle inzichten die hem aangereikt worden, moet hij tot een arrangement maken, waarmee hij optimaal afstemt op zijn groep, op dát moment in zijn lokaal. En met al die meepraters aan de zijlijn, is er toch maar één die dat afstemmen op de eigen omstandigheden van de leerlingen kan, de leraar zelf.

Er is er ook maar één die deze emancipatie kan bewerkstelligen. Alleen leraren zelf kunnen zich bevrijden van de angst die een systeemkarakteristiek van het onderwijs is geworden. Angst kan namelijk alleen van binnenuit overwonnen worden, niet door interventies van buiten af, maar door 'intraventies', door eigen ingrijpen. De taalleraar mag niet volgend zijn. Het is zijn taak om vanuit zijn expertise al die adviezen die vanaf de zijlijn gegeven worden, te 'vertalen' naar de eigen groep. Zij laten zich hun rol niet door adviseurs, methodemakers en journalisten afpakken, nemen zelf het

initiatief en laten zich niet de wet voorschrijven, niet door uitgevers met hun methoden en niet door onderzoekers met hun 'bewezen effectieve aanpakken'. Zich als vakman zelfbewust presenteren, vraagt om een overwinning op de angst. Dat is nodig omdat angst de vervelende bijwerking heeft innovatiebelemmerend te zijn. Leraren die zich voortdurend afvragen wat de Inspectie, het schoolbestuur, de directeur en wat de ouders ervan zullen zeggen, gaan op safe spelen, durven niet meer te experimenteren en zullen volgend worden.

Tot slot, de onderwijspedagoog Gert Biesta bedient zich in dit verband van een prachtige metafoer. Leraren spelen volgens hem een driedimensionaal schaakspel, simultaan op 25 borden tegelijk. En wat alle meepraters aan de zijlijn met hun eigen belangen en met hun materialen en tips voor taalonderwijs er ook van mogen vinden, er is er maar een die de expertise heeft en in de gelegenheid is, om op al die borden tegelijk de juiste zetten te doen. Op het vakmanschap dat daarvoor nodig is, mag aan de zijlijn wel wat meer vertrouwd worden. Tegelijkertijd mogen leraren wel wat minder hun oren laten hangen naar wat anderen zeggen en de vrijheid gebruiken en de ruimte pakken om in het (taal)onderwijs af te stemmen op de eigen kinderen.

Labaree, D. (2003). *Life on the margins*. *Journal of Teacher Education* 10(10), 1-6.